Természeti és Kulturális Értékek a 800+ éves

Felsődobsza településen és Péder térségében

A *800+ – 800 éves falvak az Abaúj-Torna térségi kulturális programok és a határmenti együttműködés erősítéséért”* (FMP-E/1901/1.1/003)

A projekt célja a projektben résztvevő községek és a környező települések kulturális és természeti értékeinek bemutatása és népszerűsítése, hosszútávú stratégiai partnerség kialakítása.

A projekt partnerei:

- Vezető kedvezményezett: Felsődobsza Község Önkormányzat (HU)
- Kedvezményezett 1: Obec Peder (SK)

A projekt időtartama: 2020. 02. 01. – 2021. 06. 30.

Az ERFA támogatás összege: 49 864,70 EUR. A projekt teljes költségvetése: 58 665,35 EU

www.skhu.eu www.viacarpatia-spf.eu

A jelen kiadvány tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.

Partnerséget építünk

Európsky fond regionálneho rozvoja

Európai Regionális Fejlesztési Alap

BEVEZETŐ

Felsődobsza és Péder 2019-ben nyert támogatást az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával megvalósuló projektre.

A települések között kialakult együttműködésre való tekintettel, szeretnénk a résztvevő községek és a környező települések értékeinek bemutatását és népszerűsítését egy közös kétnyelvű kiadvánnyal megvalósítani.

A tájékoztató füzetben bemutatjuk a települések látnivalóit, műemlékeit és intézményeit. A látogatók – a településekre érkezve - különböző helyszíneken elhelyezett információs táblákról tájékozódhatnak a nevezetességekről, bővebb információt kaphatnak az önkormányzati hivatalokban, és Felsődobszán megtekinthetik a Herman Ottó Múzeum által elkészített Kőkori földművelők, bronzkori elit, germán vasművesek c. filmet, melyet az önkormányzat a település 800 éves jubileumi ünnepségére készítetett.

Felsődobsza, Péder és rendezvényei már jelenleg is sok érdeklődőt vonzanak a határ mindkét oldaláról. Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi, illetve Kassa megye déli részén elterülő Abaúj-Torna vidék gazdag kulturális hagyományokkal és egyedülálló természeti látnivalókkal rendelkezik, amelyek azonban jelenleg kevésbé ismertek és kiaknázottak. A nemzetközi együttműködés eredményeként hosszútávon növekedhet a régióba érkező turisták száma.

Települések történetét nehéz pár sorban összefoglalni. Bár erre már több kísérlet is történt, ám valami mindig más-más hangsúlyt kapott. Ezen gondolatokat előre bocsájtva, mintegy nyolc évszázadot átölelő periódust kísérlünk meg ismertetni, bemutatva Felsődobsza és Péder és környéke legfőbb értékeit, látnivalóit.

Felsődobsza

A Hernád folyó bal partján, a Szerencsi-dombság nyugati peremén található község. A Miskolctól 35 kilométerre, északkeletre lévő település elérhető a 3-as főútról Halmaj felé keletre letérve, vagy a 37-es főútról Tállyán keresztül. Területe 1519 hektár, a lakosainak száma 930 fő.

A terület az őskortól lakott, ezt a jelentős kőkori lakótelepek bizonyítják. Az úgynevezett Várdombon egy védmű, földvár vagy pogányvár maradványai tisztán kivehetőek. Területén jelentős bronzkori leleteket is találtak, melyeket a Nemzeti Múzeumban őriznek. A falu már a 12. században létezett, de első írásos említése későbbi, 1220-ból származik.

Mint hódoltsági terület, adózott a töröknek, ennek ellenére 1635-ben a portyázó csapatok kirabolták, lakója alig maradt. 1715-ben csak 2 jobbágy és 2 zsellér családot találtak. A 18. század közepén népesedett be újra, ekkor jövedelmező malmot is üzemeltettek. 1776-ban nagy földcsuszamlás érintette, a Hernád feletti domb a szőlőskertekkel együtt a Hernádba zuhant. 1833-ban 118 lakóháza és egy református temploma volt. Földesurai a Bárczay és a Máriássy család. A Bárczay család tulajdona volt a felsődobszai vízimalom, amelyhez 1906-ban elektromos áramot szolgáltató turbinaházat építettek.

Mára népszerű üdülőhely alakult ki a Hernád-folyó partján, amely alkalmas a horgászásra. A náddal, fákkal és bokrokkal szegélyezett folyószakaszon csónakázásra, és kajakozásra is adott a lehetőség. Az érintetlen terület igazi nyugalmat és kikapcsolódást biztosít, ezt segíti a kibontakozóban lévő falusi turizmus, és a lakosság vendégszeretete.

Egy kis történeti kitekintés

Felsődobsza a Hernád mentén letelepített királynéi német telepesfalvak egyike, 1220-ban említik először, amikor a tíz falu bepereli az őket zsaroló két falunagyot.

A királyi megyék létesítésekor, a 11. század elején a Mátraalja és a Hernád völgye is az Aba nemzetségé volt. Az első központ Újvár volt, amely a 10. század végén már létezhetett. Azt a területet, ahol Abaúj vármegye létrejött, a régészeti leletek és a helynevek tanúsága szerint a 10. században szállták meg. E köré telepítették a fegyveres kíséret tagjait. A benépesedés fokozatosan történt meg az Árpád – korban, a vármegye megszervezése után. Felsődobsza valószínűleg a 12. században jött létre. Egyike volt azon 10 falunak, amelyek királynéi birtokokon német telepesek tervszerű befogadásával születtek meg.

A 10 faluból 4, a három Németi és Felsődobsza közvetlenül a Hernád mellett, annak széles és termékeny völgyében jött létre, tehát még itt is lehettek lakatlan területek ebben az időben, nemcsak a Cserehát, vagy Zempléni-hegység erdős, hegyes vidékein. Nem szorul magyarázatra, hogy a középkorban mekkora területet jelentett 10 falu a hozzátartozó határokkal, és az sem, hogy ezek lakosságának idetelepítése mekkora szervező munkát jelentett, még akkor is, ha feltételezzük, hogy a falvak némi időbeli eltolódással keletkeztek.

Településünk első írásos feljegyzését a Váradi Regestrumban 1220-ból találjuk. Ennek függvényében tehát 2020-ban ünnepelheti a település fennállásának 800. évfordulóját. 800 év, ami dokumentumokkal bizonyítható, de mint azt tudjuk 1125 éve élünk a Kárpát-medencében, így valószínű, hogy jóval régebbi a település története. Emlékezzünk hát 800 év távlatából azokra az emberekre, akik letelepedtek ezen a vidéken, és megteremtették számunkra azt a világot, ahol mi is szeretünk élni.

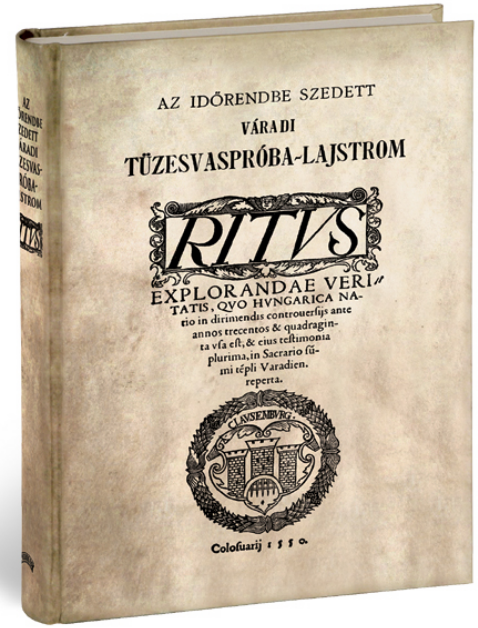

Felsődobszai földvár

A Felsődobszától délkeletre húzódó meredek part felett széles fennsík terül el. Ennek szélén, a község szélső házai felett, az országúttól 150 m-re észak irányában különálló és keskeny, hosszan elnyúló gerinc ugrik ki, a Várdomb.

Területe erősen bolygatott, délről elhanyagolt, bokros-gazos terület csatlakozik hozzá. A lelőhely mai állapota nem teszi lehetővé a földvár eredeti kiterjedésének és alakjának megismerését. A keskeny gerinc oldala köröskörül igen meredek, többnyire szakadékos. Az újkorban sokat lebányásztak belőle, keleti oldalába négy pincét vágtak bele. Ez a gerinc az egykori sáncvárnak ma már csak erősen megcsonkított maradványa. Jelenlegi hossza 40, szélessége 8 m, felszíne sima, füves. Déli végét a fennsíktól egykor árok választotta el, de ennek méreteit és alakját nem lehet már meghatározni, csak a nyugati oldalra fut le egy kis része. Az árkon túl, a dél felől csatlakozó fennsíkon lehetett a folytatódó, nyílt telep, bár ennek konkrét jelei az erősen bokros területen nem láthatók. A „földvár-roncs” nyugati oldala alatt meredek part folytatódik tovább a csatlakozó fennsík szélén, jelezve a feltételezhető telep szélét. Keleti és déli irányban azonban semmilyen nyom nem utal arra, hogy ez a külső, nyílt telep meddig terjedt ki.

„Bárczay örökség”

Megmentésre érdemes letűnt korok emléke…

A **malom** építésének pontos ideje nem ismert, de az egyik Abaúj-Torna vármegyei monográfia említi, hogy a községben 1720-ban malom üzemelt.

1906-ban az üzemvíz csatorna bal oldalán a malommal szoros egységben, a malom meghajtását szolgáló turbinaházat építettek meg egy 73,6 kW-os, 3 m^3 /s víznyelésű turbinával, ekkor a malom Bárczay Gábor földbirtokos tulajdonában volt.

A malom 1949-ben kapott villamosmotor-meghajtást, és ezzel működött az 1963-ban történt leállásáig, melyet követően az épületet terménytárolásra, és - értékesítésre használták az 1980-as évekig.

A malom négyemeletes kő- és téglaépület, mely eredeti berendezését, tetőszerkezetét, fafödémeit elvesztette, jelenleg a csupasz tartófalak állnak az ingatlanon.

A felsődobszai vízi erőmű gépei, duzzasztómű és épülete

A villamos áram termelésének hőskorában a 20. század elején épült meg az erőmű Bárczay Gábornak köszönhetően. Az erőmű gépei a magyar gyártású Ganz gépek eredeti állapotukban több mint 100 évig folyamatosan működtek, csupán karbantartási, rövidebb javítási munkálatokat végeztek rajtuk. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Értéktárba felvételt nyert, mint nemzeti érték, az ipari és műszaki megoldások szakterületi kategóriába a Bizottság 2016. szeptember 12. napján hozott döntése értelmében.

Tájház

Az épület ámbitusos paraszthá̧z, egymás mögött sorakozó helyiségekkel. Falazata vályog, eredetileg tapasztással, amit később vakoltak. Az utcai homlokzaton két többosztásos keskeny ablak látható, oldalt, az udvar felé nézően, a konyhán és a hátsó szobán szintén 1-1 hasonló.

A ház beosztása az építés korának megfelelő. Elől található a tiszta-szoba, amit csak különleges alkalmakkor használtak. A hátsó szobában zajlott a napi teendők végzése. Majd ezt követte a konyha, a gazdasszony birodalma, ahol a főzés, mosás, és egyéb házimunkák folytak. Az utolsó helyiség régen a kamra volt, itt van a kemence. Itt végezték a kemence felfűtését és a kenyérsütést. Azon kívül liszt, termény és eszközök tárolására szolgált.

A ház mögött álltak a gazdasági épületek, melyek egy része felújítva, ma is meg van, és tervezzük, hogy a jövőben mezőgazdasági szerszámokkal, a paraszti élet házkörüli használati tárgyaival bővítsük ezen a helyen a kiállítást.

PÉDER KÖZSÉG

A Kassai-medence délnyugati részében fekszik, Szepsitől 6 km-re, délnyugati irányban, 3 km-re a magyar államhatártól. A község közigazgatásilag Kassa megyéhez, konkrétan a Kassa-vidék járáshoz tartozik. A község első írásos emléke 1214-ből származik. A falu mértani közepének tengerszint feletti magassága 182 m. A község közigazgatási területének legalacsonyabb pontja 180 m tengerszint feletti magasságban (a Bódva és Ida folyók összefolyásánál), legmagasabb pontja pedig 272 m tengerszint feletti magasságban (Péder és Jánok község határán) fekszik. A község közigazgatási területének kiterjedése 1128 ha, ebből 541,9 ha mezőgazdasági földterület. A község lakosainak a száma 2018.1.1-jén 402 fő volt. A község lakosai nagyrészt hagyományos családi házakban élnek. A tartósan lakott családi házak száma 151, ezek többsége jó állapotban van. A házak nagyrészt a II. világháború előtt, ill. közvetlenül utána épültek. Két parasztház (90. és 55. sz.) szerepel a Nemzeti kulturális emlékek listáján. A település a Bódva-völgyi városok és falvak egyesületének tagja. A község gazdag kulturális életet él; gyakoriak a különféle sportesemények is. A községben több aktív egyesület működik (egy vegyes kar, a Csemadok helyi alapszervezete, egy testnevelési egyesület, vadásztársaság, Rákóczi Szövetség).

A község rövid története

Péder a térség legrégebbi községei közé sorolható. A község első írásos emléke 1214-ből származik. A jelenlegi község két település, Kis és Nagy Péder összekapcsolásával jött létre a 17. században. A község lakosainak a száma ebben az időben nagyon alacsony volt. 1715-ben az elnéptelenedés veszélye fenyegette. 1772-től fokozatosan telepedett meg a községben néhány földműves és zsellér. Péder szolgabírói járási székhely volt, ahol a szolgabírói beosztást a falu földesurai töltötték be: Vendéghy György (1540-1570) Pédery Lázár (1571-1591) és a fia, Mátyás (1615-1621). 1591-ben Pédery Lázár alispán lett, Abaúj vármegye egyik legmagasabb rangú vezető tisztviselője. A Pédery családon kívül a község földesurai között voltak a Beer, Mokczay, Hubay, Gelley, Nyomárkay és Vendéghy családok tagjai.

A római katolikus templom

A község domináns építménye a Szűz Mária neve római katolikus templom, amely 1928-ban épült. Ez egy egyhajós építmény, sokszögben záródó presbitériummal. A templom a jánoki plébániához és a szepsi esperes alá tartozik.

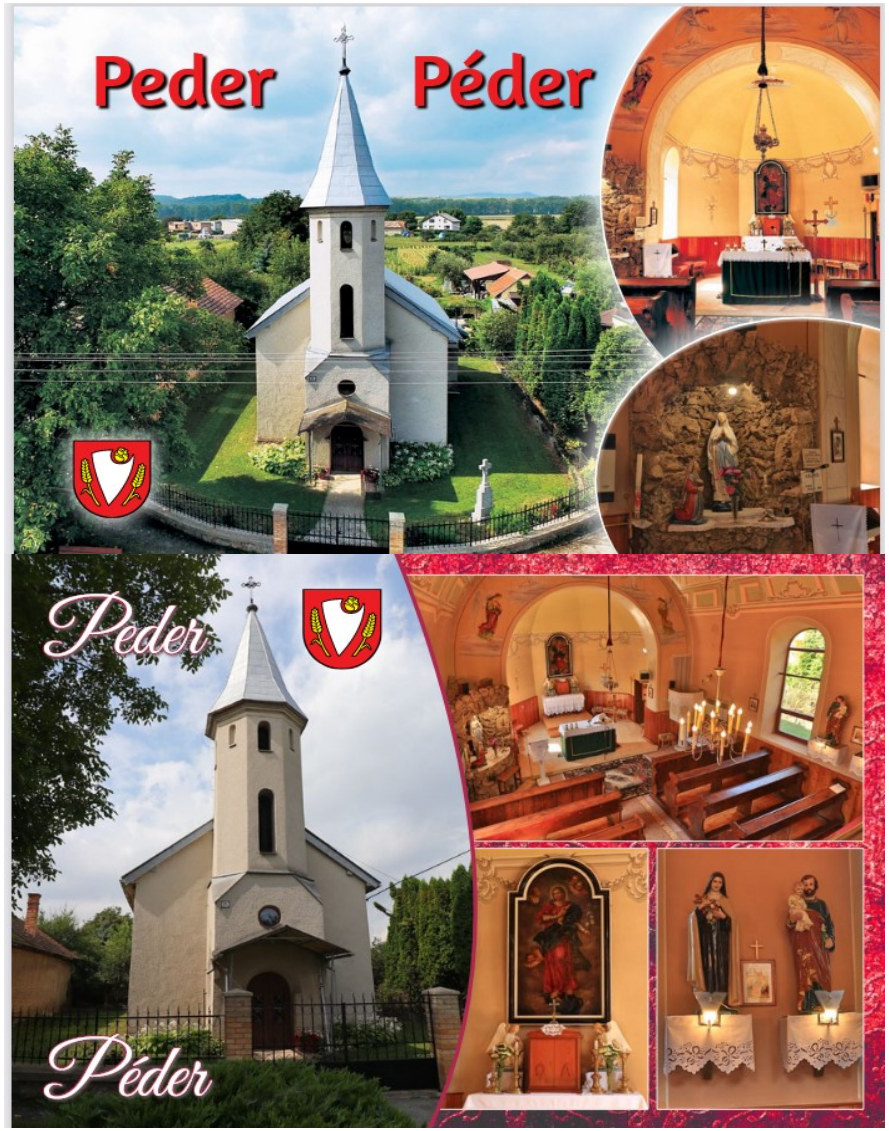

A református templom

A református templom a 13. századból származó kéthajós, román stílusú építmény, derékszögben záródó presbitériummal. A templom eredetileg a római katolikus egyházat szolgálta, de a 16. századtól kezdve a protestánsoké. A templom szerepel a Nemzeti kulturális emlékek listáján is.

Környező falvak

Szádelő község a Tornai medencében a Szár-patak üledékkúpján terül el. Kelet-Szlovákia metropoliszától 47 km, Rozsnyótól pedig 38 km távolságra található. A falu zsákfalu, egyben a Szádelői-völgy bejárata is. A községben évente mintegy 50 000 turista fordul meg. A helyi lakosok száma 170 fő. A Szádelői-völgy a Szlovák-karszt leglátogatottabb hegyei közé tartozik. A völgy a Gömör-Tornai-karsztnak, Közép Európa legkiterjedtebb karsztvidékének legszebb képződménye, ékköve. 1954-ben a Szádelői völgy felkerült Szlovákia nemzeti parkjainak listájára. 2003-tól a Szlovák-karszt a Nemzeti Park területéhez tartozik.

A **tornai vár** még romos állapotában is biztonságot és védettséget sugall, szépségével kiemelkedik környezetetéből. A vár alatt terül el az egykor városi rangú település, amelyet az elmúlt évszázadok során többször leromboltak, de mindig újjászületett. Torna már az őskorban is lakott település volt, amelyet a templom mellett talált bronz- és vaskori leletek is bizonyítanak. Torna első lakói bányászok voltak a vaskor végén. Az avarok 512 és 495 közé eső letelepedése után bolgárok és szlávok éltek itt. Birodalmuk azonban Szvatopluk fejedelem halála után széthullott. Ekkor érkeztek a térségbe az ősmagyar törzsek.

A község első írásos emléke 1198-ból számaik. Torna a 13. századtól kezdve Torna vármegye székhelye volt.

Az **Áji-völgy** a Szlovák-karszt második leglátogatottabb helyszíne. A község felett festői szépségű vízesések láthatóak. A község egy 10 szobás turistaszállóval is rendelkezik, amely 40 fő elszállásolására alkalmas.

Az idelátogatókat a kirándulási lehetőségek széles skálája várja: az Áji-fennsík, a Szádelői-völgy, a Jászói-fennsík, Miglinc.

2000-ben ebben a csodálatos környezetben forgatták az Ellenséges terület című amerikai filmet.

Az Áj község feletti dombon kialakított kis temető szélén egy monumentális angyalszobor áll, egyik szárnya letört. Egy kellékről van szó, amely egy ismert hollywoodi katonai akciófilm, az Ellenséges terület (Behind Enemy Lines, 2001) forgatásából maradt itt. A szobor a film izgalmas zárójelenetében látható, Owen Wilson társaságában. Manapság szívesen keresik fel a turisták, hiszen igencsak könnyen megközelíthető: már messziről látszik és a faluban táblákkal is megjelölték. Ájon át egyébként is számos turistaösvény halad át, és a szobrot sem téveszthetik szem elől, ha a sárga jelzést követik a Tornai-vártól az Áji vízesések felé.

Készítette és kiadja: Felsődobsza és Péder Községek Önkormányzatai

ISBN: 978-615-01-1120-9

Prírodné a kultúrne hodnoty v obciach s viac ako 800 ročnou históriou

Felsődobsza a Peder

aj v ich okolí

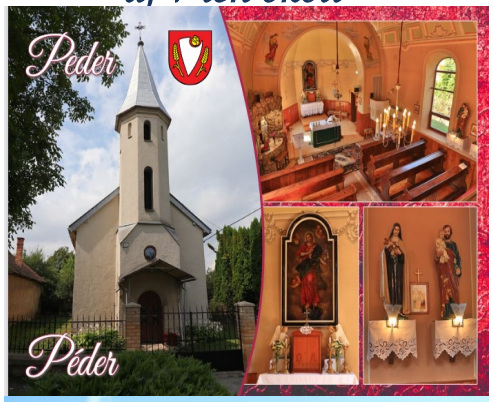

800 + - „Dediny s 800 ročným výročím svojho založenia pre posilnenie kultúrnych programov Abovsko -Turnianskej župy cezhraničnej spolupráce“ (FMP-E/1901/1.1/003)

Cieľom projektu je predstavenie a propagácia kultúrnych a prírodných hodnôt zúčastnených obcí, osídlení a ich okolia, v dlhodobej perspektíve vytvorenie strategického partnerstva.

Partneri projektu:

- Hlavný príjemca: Obec Felsődobsza (HU)

- Príjemca 1: Obec Peder (SK)

Plánované obdobie: 1. 2. 2020 - 30. 06. 2021 Príspevok z EFRR: 49 864,70 EUR

Celkový rozpočet projektu: 58 665,35 EUR

www.skhu.eu www.viacarpatia-spf.eu

Obsah tejto publikácie nemusí nevyhnutne odrážať oficiálne stanovisko Európskej únie.

Budujeme partnerstvá

Európsky fond regionálneho rozvoja

Európai Regionális Fejlesztési Alap

ÚVOD

Obciam Felsődobsza a Péder v roku 2019 bol poskytnutý finančný príspevok z Európskej Únie, na projekt realizovaný spolufinancovaním z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Vzhľadom na spoluprácu medzi obcami, by sme chceli uskutočniť predstavenie a propagáciu kultúrnych a prírodných hodnôt zúčastnených obcí jednou dvojjazyčnou publikáciou.

V informačnej brožúre predstavíme pamätihodnosti osídlení, pamiatky a inštitúcie. Návštevníci - po príchode do osídlení - môžu nájsť informácie o pamiatkach na informačných tabuliach umiestnených na rôznych miestach, viac informácií môžu získať na obecných úradoch a v obci Felsődobsza môžu pozrieť film „Roľníci z doby kamennej, elita z doby bronzovej, germánski/nemeckí železiari“, ktorý nakrútilo múzeum Ottóa Hermana, a dala vyrobiť samospráva na jubilejnú oslavu 800. výročia obce.

Felsődobsza, Péder a ich podujatia lákajú už teraz veľa záujemcov z obidvoch strán hraníc. Severná časť Boršodsko-abovsko-zemplínskej župy resp. na južnej strane Košickej župy sa rozprestierajúca Abovsko-Turnianska oblasť je bohatá na kultúrne tradície a jedinečné prírodné zaujímavosti, ktoré sú však v súčasnosti menej známe a využívané. Výsledkom medzinárodnej spolupráce sa môže z dlhodobého hľadiska zvýšiť počet turistov prichádzajúcich do regiónu.

Je ťažké zhrnúť históriu osídlení do niekoľkých riadkov. Aj keď pokusov o to už bolo niekoľko, avšak sa zdôrazňovalo vždy niečo iné a iné. Predložením týchto myšlienok, sa pokúsime Vás zoznámiť s periódou, zahŕňajúcou osem storočí, predstavíme Vám hlavné hodnoty a pamiatky obcí Felsődobsza a Péder a ich okolia.

FELSŐDOBSZA

Obec sa nachádza na ľavom brehu rieky Hornád, na západnom okraji vrchov Szerencs. Rozprestiera sa 35 kilometrov severovýchodne od Miškovca. Dopravná dostupnosť obce je zabezpečená prostredníctvom hlavnej cesty č. 3, cez odbočku na východ smerom na obec Halmaj. Ďalšou možnosťou ako sa dostať do obce je prostredníctvom hlavnej cesty č. 37 cez obec Tállya. Rozloha obce je 1519 hektárov a počet obyvateľov je 930 osôb.

Počiatky osídlenia tohto územia siahajú do praveku, o čom svedčia aj významné osídlenia z doby kamennej. Na takzvanom Hradnom vrchu „Várdomb“ sú zreteľne viditeľné zvyšky opevnenia hradiska alebo pohanského hradu. Na tomto území sa našli nálezy z doby bronzovej a sú umiestnené v Národnom múzeu. Obec existovala už v 12. storočí, ale prvá písomná zmienka o nej pochádza až z roku 1220.

Obec ako okupované územie , platila dane Turkom, ale aj napriek tomu ju v roku 1635 vykradli lúpežné nájazdy. Po týchto nájazdoch bola obec skoro vyľudnená. V roku 1715 v obci žili dve rodiny nevoľníkov a dve rodiny želiarov. Obec sa znova zaľudnila až v polovici 18. storočia. V tej dobe v obci prevádzkovali dobre prosperujúci mlyn. V roku 1776 bola obec postihnutá zosuvom pôdy, keď sa kopec nad riekou Hornád zosunul aj s vinicami do rieky Hornád. V roku 1833 mala obec 118 obývaných domov a reformovaný kostol. Vlastníkmi obce boli rodiny Bárcsayovcov a Mariássyovcov. Rodine Bárczayovcov patril vodný mlyn, ku ktorému v roku 1906 postavili budovu turbíny, ktorá zabezpečovala dodávky elektrickej energie.

Z brehov rieky Hornád je v súčasnosti obľúbené rekreačné stredisko, ktoré je vhodné aj na rybolov. Úseky rieky ohraničené stromami, rákosmi a kríkmi poskytujú možnosti na člnkovanie a jazdu kajakom. Nedotknutá oblasť poskytuje skutočný pokoj a relax, čomu napomáha rozvíjajúci sa vidiecky turizmus a pohostinnosť obyvateľov.

Malý historický náhľad

Felsődobsza je jednou z kráľovninych osídleneckých osád nemeckými osadníkmi. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1220, keď desať obcí zažalovalo dvoch richtárov, ktorí ich vydierali.

Pri zakladaní kráľovských žúp, na začiatku 11. storočia patrila oblasť Mátraalja a údolie Hornádu k majetkom Abovcov. Jeho prvým centrom bol Újvár, ktorý už mohol existovať na konci 10. storočia. Tá oblasť, kde vznikla Abovská župa, podľa archeologických nálezov a svedectva miestnych názvov, bola osídlená v 10. storočí. V okolí sa usídľovali členovia ozbrojeného sprievodu. Osídľovanie sa uskutočňovalo postupne v období vlády Arpádovcov po vzniku župy.

Felsődobsza vznikla pravdepodobne v 12. storočí. Bola to jedna z 10 tich dedín, ktoré sa zrodili na majetkoch kráľovnej s plánovaným prijatím nemeckých osadníkov.

Z 10-tich obcí štyri vznikli bezprostredne pri rieke Hornád v jeho širokom a úrodnom údolí. Tri obcemajú v názve „Németi“ a štvrtou je Felsődobsza. Aj tieto územia boli neosídlené podobne ako oblasť Cserehátu či zalesnené a hornaté oblasti pohoria Zemplín. Nie je potrebné vysvetľovať, že už v období stredoveku týchto desať obcí spolu s hranicami zaberali rozlohovo veľké územia. Ako aj samotné osídľovanie takéhoto územia si vyžadovalo obrovské množstvo organizačnej práce a to aj za predpokladu, že obce vznikali s určitým časovým odstupom.

Prvú písomnú zmienku o našej obci sme našli v v Oradejskom registri „Váradi Regestrum“ a pochádza z roku 1220.

Na základe týchto dôkazov mohla naša obec v roku 2020 osláviť 800. výročie svojho založenia. Je to 800 rokov, ktoré môžeme podložiť dokumentmi, ale my vieme, že žijeme v Karpatskej kotline už 1125 rokov, preto je pravdepodobné, že história našej obce je oveľa staršia. Pripomeňme si z perspektívy 800 rokov ľudí, ktorí sa na tomto území usadili a vytvorili pre nás svet, v ktorom radi žijeme.

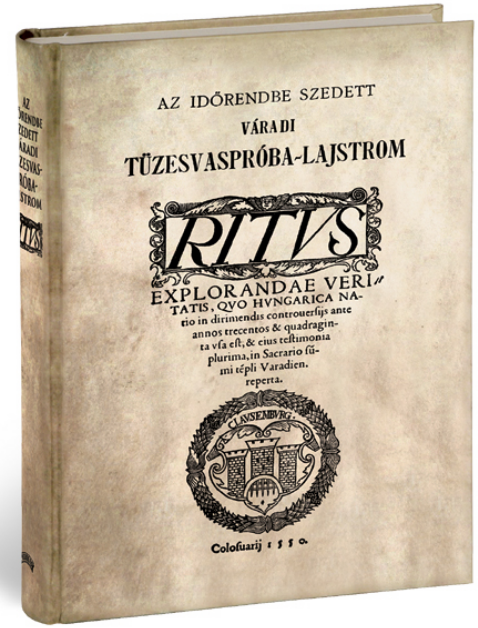

Hradisko „Földvár“ obce Felsődobsza

Juhovýchodne od obce Felsődobsza, nad strmým brehom sa nachádza široká planina. Na jej okraji, nad krajnými domami obce, 150 m severne od cesty, vyskakuje samostatný a úzky, dlho sa ťahajúci hrebeň, Hradný vrch „Várdomb“.Jeho územie je výrazne narušené a z juhu sa k nemu pripája zanedbaná časť, košatá tráva. Súčasný stav a charakter lokality neumožňuje poznať pôvodný rozsah a tvar Hradiska “Földvár“. Strana úzkeho hrebeňa je dookola veľmi strmá, väčšinou s priepasťami. V novoveku sa z neho veľa ťažilo, do jeho východnej strany boli vyrezané štyri pivnice. Tento hrebeň je teraz iba silno okliešteným pozostatkom bývalého valu. Jeho súčasná dĺžka je 40 m, šírka je 8 m a jeho povrch je hladký, trávnatý. Jeho južný koniec bol kedysi od planiny oddelený priekopou, ale jej rozmery a tvar sa však už nedajú určiť, len na západnú stranu vedie dole jej malá časť. Za priekopou, na planine pripájajúcej sa z juhu, sa mohlo nachádzať pokračujúce otvorené osídlenie, aj keď konkrétne znaky už nie sú videteľné, sú zarastené kríkmi a chrastím. Pod západnou stranou zrúcaniny Hradiska „Földvár“ pokračuje ďalej strmý breh a jeho okraj, pripájajúci sa k planine naznačuje hranicu predpokladaného osídlenia. Smerom na východ a na juh nepoukazujú žiadne jednoznačné stopy na to, že ako ďaleko toto vonkajšie otvorené osídlenie siahalo.

Dedičstvo Bárczayovcov

Pamiatky miznúcich ér, hodné záchrany...

Presný čas výstavby mlyna nie je známy, avšak v jednej z monografií Abovsko - turnianskej župy sa spomína, že v roku 1720 bol v obci v prevádzke mlyn.

V roku 1906 na ľavej strane kanála v tesnom spojení s mlynom bola postavená budova turbíny. Vtedajšia turbína s výkonom 73,6 kW s prietokom 3 m^3/s slúžila na pohon samotného mlyna. V tej dobe bol mlyn vo vlastníctve zemepána Gábora Bárczaya.

Mlyn dostal elektrický motor v roku 1949, ktorý využíval až do jeho odstavenia. Od roku 1963 budova bola využívaná ako sýpka obilia a to až do roku 1980.

Mlyn je štvorpodlažná kamenná a tehlová budova. Jej zariadenie nie je pôvodné a nezachovala sa ani strešná konštrukcia ani drevené stropy. V súčasnosti na nehnuteľnosti stoja iba holé oporné múry.

Stroje, priehrada a budova vodnej elektrárne v obci Felsődobsza

Počas doby rozkvetu výroby elektriny, na začiatku 20. storočia bola vďaka Gáborovi Bárczaymu postavená elektráreň. Stroje v elektrárni maďarskej značky GANZ pracovali viac ako 100 rokov v pôvodnom stave a vykonávali sa na nich len údržbárske práce a krátke opravné práce. Boli prijaté do Depozitára Župy Borsod-Abaúj-Zemplén ako národná hodnota v kategórii priemyselných a technických riešení, na základe rozhodnutia Komisie z 12. septembra 2016.

Vidiecke múzeum

Budova je sedliackym domom s gánkom a s miestnosťami zoradenými za sebou. Pri výstavbe domu bolo použité ako murivo nepálené tehly, ktoré boli pôvodne omietnuté hlinou, až neskôr boli vonkajšie steny omietnuté omietkou. Na fasáde od ulice sa nachádzajú viacnásobne rozdelené úzke okná, na boku- otočené do dvora, na kuchyni a na zadnej izbe môžeme nájsť vzhľadovo veľmi podobné okná umiestnené po jednom.

Dispozičné riešenie domu zodpovedá veku stavby. Vpredu sa nachádza „čistá izba“, ktorá sa používala iba na mimoriadne príležitosti. Každodenné práce prebiehali v zadnej izbe. Ďalej nasledovala kuchyňa „kráľovstvo“ gazdinej, kde prebiehalo varenie, pranie a rôzne domáce práce. Poslednou miestnosťou bola komora, tu bola umiestnená pec. V tejto miestnosti sa pec vykurovala, piekol sa chlieb, ale miestnosť slúžila aj na skladovanie múky, obilia a nástrojov.

Za domom stáli hospodárske budovy, z ktorých niektoré boli zrekonštruované a existujú dodnes . V budúcnosti plánujeme expozíciu rozšíriť o poľnohospodárske náradia a o predmety používané v domácnosti .

OBEC PEDER

Leží v juhozápadnej časti Košickej kotliny, 6 km juhozápadne od Moldavy nad Bodvou a 3 km od maďarskej štátnej hranice. Obec Peder patrí do Košického kraja, do okresu Košice-okolie. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1214. Stred obce leží v nadmorskej výške 182 m n. m. Najnižší bod katastrálneho územia leží vo výške 180 m n. m. (pri sútoku riek Bodva a Ida) a najvyšší bod katastrálneho územia je vo výške 272 m n. m. (na hranici s katastrom obce Janík). Kataster obce má rozlohu 1128 ha, pričom poľnohospodárska pôda zaberá 541,9 ha z celkovej rozlohy katastra. Obec mala k 1. 1. 2018, 402 obyvateľov. Obyvatelia obce bývajú prevažne v tradičných rodinných domoch. Celkový počet trvalo obývaných rodinných domov je 151, pričom prevažná časť z nich je v dobrom stave. Veľká časť domov bola postavená pred a tesne po 2. svetovej vojne. Dva ľudové domy (č. 90 a č. 55) sa nachádzajú v zozname Národných kultúrnych pamiatok. Obec je členom Združenia miest a obcí údolia Bodvy. Obec žije bohatým kultúrno-spoločenským aj športovým životom. V obci funguje niekoľko aktívnych občianskych združení (zmiešaný spevácky zbor, Csemadok, telovýchovná jednota, poľovnícke združenie, Rákóczyho spolok).

Krátka história obce

Obec Peder možno zaradiť medzi najstaršie obce v regióne. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1214. Súčasná podoba obce vznikla spojením dvoch sídiel, Malého a Veľkého Pedera v 17. storočí. V tom období žilo v obci veľmi málo obyvateľov. V roku 1715 dokonca hrozilo obci vyľudnenie. Od roku 1772 začalo obec postupne osídľovať niekoľko sedliakov a železiarov. Peder bol sídlom slúžnovského okresu, keď funkciu slúžneho vykonávali zemepáni z obce, György Vendéghy (od roku 1540 do roku 1570) Lázár Pédery (od roku 1571 do roku 1591) a jeho syn Mátyás (od roku 1615 do roku 1621). V roku 1591 sa Lázár Pédery stal podžupanom, najvyšším výkonným úradníkom Abovskej stolice. Okrem rodu Péderyovcov boli zemepánmi obce aj rody Beer, Mokczay, Hubay, Gelley, Nyomárkay a Vendéghy.

Rímskokatolícky kostol

Dominantou obce je rímskokatolícky Kostol Mena Panny Márie, ktorý bol postavený v roku 1928. Ide o jednoloďovú stavbu s polygonálne ukončeným presbytériom. Kostol spadá pod farnosť v Janíku a dekanát v Moldave nad Bodvou.

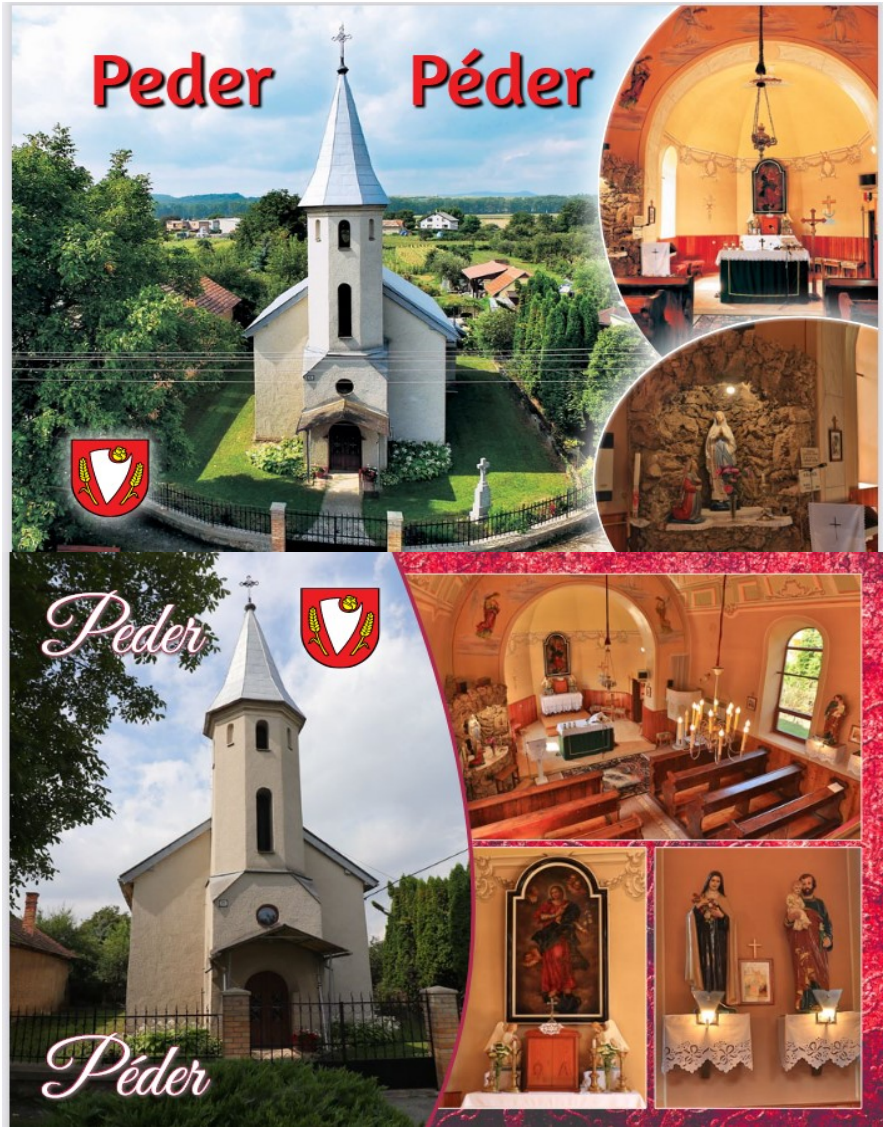

Kostol reformovanej cirkvi

Kostol reformovanej cirkvi pochádza z 13. storočia, ide o dvojloďovú románsku stavbu s pravouhlým ukončením presbytéria. Kostol pôvodne slúžil rímskokatolíckej cirkvi, avšak od 16. storočia je protestantský. Kostol je zapísaný v zozname Národných kultúrnych pamiatok na Slovensku.

Obec Zádiel

sa nachádza v **Turnianskej kotline** v náplavovom kuželi potoka Blatnica. Je vzdialená 47 km od metropoly východného Slovenska a 38 km od Rožňavy. Je koncovou obcou a zároveň vstupnou bránou do Zádielskej tiesňavy. Ročne prejde obcou 50 000 turistov. V obci žije 170 obyvateľov. Zádielska tiesňava patrí na popredné miesta v návštevnosti Slovenského krasu. Zádielska dolina je najkrajším útvarom, perlou Gemersko-turnianskeho krasu – najväčšieho krasového územia strednej Európy. V roku 1954 sa Zádielska tiesňava stala národnou prírodnou rezerváciou. V roku 2003 sa Zádielska planina stala súčasťou Národného parku Slovenský kras.

Turniansky hrad

i dnes vo svojich zrúcaninách dáva svojmu okoliu pocit ochrany, istoty a vyníma sa svojou krásou. Pod hradom sa rozprestiera bývalé mesto, ktoré stáročiami bolo viackrát spustošené, ale vždy sa znova zrodilo a postavilo. Turňa bola obývanou usadlosťou už v praveku, čo dokazujú nálezy z bronzovej a železnej doby nájdené pri kostole. Na konci železnej doby prví obyvatelia okolia Turne boli baníkmi. Po Avaroch v rokoch 512 až 495 sa tu usadili Bulhari a Slovania. Ich ríša sa však po Svätoplukovej smrti rozpadla. Vtedy prišli na územie staromaďarské kmene. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1198. Obec Turňa nad Bodvou od 13.storočia bola sídlom Turnianskej župy.

Hájska dolina

je druhým najnavštevovanejším miestom v Slovenskom krase. Nad obcou sa nachádzajú malebné vodopády. Obec ponúka ubytovanie v turistickej ubytovni s kapacitou 10 izieb pre 40 osôb.

Turisti majú pestrý výber výletov do prírody: Hájska planina, Zádielska tiesňava a Jasovská planina – Miglinc. V roku 2000 v tomto krásnom prostredí natáčali americký film

„Za nepriateľskou líniou“. V hlavných úlohách hrali Gene Hackman a Owen Wilson. Socha anjela, ktorá bola vyrobená na natáčanie filmu sa nachádza dodnes v obci.

Editor/vydavatelia: Samosprávy obcí Felsődobsza a Peder

ISBN: 978-615-01-1120-9